

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KIMYO FANI VA SANOATINING RIVOJLANISHI

Jabborov Solijon Ergash o'g'li

O'ZBEKISTON-FINLANDIYA Pedagogika instituti

Kimyo yo'nalishi 1-kurs talabasi.

Ermo'minov Bo'ri Norqo'chqor o'g'li

Qarshi Davlat universiteti 3-kurs Talabasi

Annotasiya: *Annotasiya: O'zbekiston respublikasida Amudaryo, Sirdaryo, Qashqadaryo, Zarafshon daryosi, Surxondaryo va boshqa Daryolarining tutgan o'rni va ahamiyati. Yer osti va yer usti suvlarining Qishloq xo'jaligi sanoat va aholi uchun ahamiyati. oroll dengizining qurishi va global muammoga aylanishi.*

Kalit so'zlar: *Au, cu, Al, mg, Fe, Nacl, oshtuzi, Kaclement, meniral, davr, Qator, kaliyli o'g'itlar zavodi, fosforit, kalsiy, magniy, temir, gidroliz, etil spiri, furfurol sho'rsuv oltingugurt koni 1932 yil*

KIRISH

Bizni o'rab turgan moddiy olam-tabiat, bizning ongimizga bog'liq bo'lmagan. Obe'ktiv borliq, real mavjulik-materiya deyiladi.

Kimyo fani ham boshqa fanlar qatori, odamlarning amalifaoliyati natijasida vujudga kelgan fan hisoblanadi. "Kimyo fani moddalarning ularning xossalari, tarkibi tuzilishi o'rganiladigan fandır. Qadim zamonlarda ximiya dep ham atalgan". Kimyo faniga doir bilimlar Gretsiya, Turkiya, Misr, Hindiston, Xitoy, Janubiy g'arbi Yevropada to'plangan. Misrliklar rudalardan temirni suyuqlashtirib olish, teri oshlash, rangdor shisha hosil qilish, hozirgi kundagi Farmatsevtika sanoati qadimgi Misrda rivojlangan. Dorivor O'sumliklardan turlicha dori-darmon, hushbo'y moddalar ajratib olishni bilishgan. Hunarmandchilik savdo-sotiq rivojlangan chunki sapol buyumlari yasashni bilishgan.

Janubiy Osiyda Hindiston respublikasi, Sharq Osiyoda Xitoy xalq respublikasida ham kimyo sanoati va korxonalarini qadam zamonlardan beri rivojlanib kelgan.

Eramizdan avvali -7 asirda F. Miletskiy barcha moddalar suvdan, 7-asirda yashagan Anaksimenes havodan, 5-asirda yashagan Geraklit olovdan hosil bo'lgan deydi.

ASOSIY QISM

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KIMYO FANI Qadim zamonlardan beri rivojlanib kelgan. 118 -ta elementlarning barchasi, Minerallarning 7000-12000 gacha turi uchraydi. Nodir metallar, Rangli metallar, Qimmat baho, engil metallar, og'ir metallar, yer osti va yer usti tabiiy boyliklarga boy hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi yer osti boyliklari bilan mashhur bo'lib, Hozirgi kunda 2,7 mingdan ziyod turli foydali qazilma konlar va madanlar aniqlangan. Bu konlarga

100-ga yaqin meneral xom ashyosi mavjud.shulardan 60-tasi ishlab chiqarishga jalb etilgan.900-ga yaqin kon qidirib ularning zaxirasini 970-Aqsh dollarga baholangan .

O'zbekistonda hozirgi kunda jami meniral-xom ashyo zaxira 3,3 trillion AQSH dollarga teng deb baholanmoqda.

Neft va Gaz kondensati, tabiiy gaz buyicha 155-ta istiqbolli kon, qimmatbaho metallar buyicha 40-dan ortiq,rangli nodir va radioaktiv metallar buyicha 40 -dan ortiq , Kimyo sanoati uchun 15-dan ziyod konlar qidirib topilgan.

Har yili respublika konlaridan 5,5 mlrd dollarlik foydali qazilma olinmoqda.

(Au) oltin zahirasi bo'yicha dunyoda respublikamiz

4-o'runda,qazib olish bo'yicha 7-o'runda turadi.

(Cu) miz zaxirasi 10-o'runda turadi.

Uran zaxirasi buyicha 7-o'runda turadi.

Molibden bo'yicha 8-o'runda.

Yoqilg'i-energetika resurslari ichida tabiiy gaz eng katta ahamiyatga ega bo'lgan, zaxirasi buyicha O'zbekiston respublikasi dunyoda 14-o'runni egallaydi.Noruda qazilma boyliklar buyicha kaliy tuzlari fosforitlar qazishda dunyoda yetakchi o'rinda turadi.

Turli foydali qazilma konlarini, asosan Qashqadaryo viloyati, Buxoro viloyati,Qaraqalpog'iston respublikasi , Navoiy viloyatida ko'plab uchraydi.

Meneral xom ashyo resurslari ulkan zaxiralari yurtimizda rangli metallurgiya, yoqilg'i, kimyo sanoati korxonalarini uchun yagona xom ashyo hisoblanadi. Kimyo sanoati rivojlanishi asosiy manbai O'zbekistonning YIM/sanoat ulushi bilan belgilanadi.1995-yilga YIM 17,1 % sanoat ga to'g'ri kelgan bo'lsa,2014 yilda bu ko'rsatkich 26 % ko'tarildi. Bu esa yurtimizda kundun -kunga kimyo sanoati yuksalib borayotganligidan dalolatdir.

Kimyo sanoati O'zbekiston respublikasida 1932-yilda sho'rsuv oltingugurt koni ishlab chiqarishi bilan boshlanadi.

Uning mahsulotlari ko'proq mashinasozlik plastmassa, oyna,tuqumachilik sanoati, Tola, bo'yoqlar, Qishloq xo'jalik turli o'g'utlar , Zaharli ximikatlar, transport mator yoqilg'isi, surtish moyi, sintetik kauchuk, qurulish va boshqa sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishga mo'ljallangan edi.

Kimyo sanoati tarkibida mineral o'g'itlar ishlab chiqarish salmoqli o'rin egallaydi.Qishloq xo'jaligi zararkunandalariga qarshi defoliantlar ham ishlab chiqariladi.U ko'plab tarmoqlarining xomashyo va materiallar bilan taminlar ekan, o'znavbatida boshqa tarmoqlardan energiya, jihozlar va transport vositalarni oladi kimyo sanoati gaz hamda paxta sanoati xomashyosini va rangli metallurgiya chiqindilarni qayta ishlaydi.

Kimyo sanoati sifat jihatidan tabiiy mahsulotlardan ustun turuvchi sun'iy materiallar yaratadi.

Bunday materiallar tufayli insonlar mehnati ham, qishloq xo'jaligi xomashyosini ham tejaladi.

Masalan: kapron ishlab chiqarish uchun tabiiy ipak tayorlashga qaraganda 20 barobar kam mehnat sarflari.

Kimyo sanoati yirik korxonasi Chirchiq Elektro -kimyo kombinati. Dasdtablab havoda tarkibidagi azotdan elektr-energiya yordamida azot o'g'utlari ishlab chiqilgan.

Buxoro viloyatida topilgan tabiiy gaz quvur orqali Chirchiqqa olib kelingach. Kombinat gazdan xomashyo sifatida foydalaniladigan buldi.

Kombinada azot o'g'utlardan tashqari, magniy xlorit g'o'za bargini to'kishda qo'lanadigan kimyoviy modda. Hamda sintetik tola va plastmassa olish uchun organik sintez mahsulotlari ishlab chiqarilmoqda.

Tabiiy gazdan azotli o'g'it va kimyoviy tola ishlab chiqaradigan zavodlar Farg'ona va Navoiy viloyatlarida ham barpo etilgan

1946-yilda Qo'qonda

1957-yilda Samarqandda Superfosfat zavodi ishga tushirildi.

1998-yilda Qizilqum fosforit kombinati ishga tushirildi...unga 2,7000000 tonna fosforit konsentrati olinadi.

2010 yillarda O'zbekiston respublikasi Qashqadaryo viloyati Dehqonobod tumanida kaliyli o'g'itlar zavodi,

Qaraqalpog'iston respublikasi Qo'ng'urot SODA zavodi ishga tushirildi. Mamlakatimizda bulardan tashqari NaCl oshtuzi konlari ham boy. Xojaykon, Borsakelmas, Boybichakon va oqqal'a kabi konlardan 90 mlrd tonna xomashyo bor.

Olmaliq da yuqori sifatli. Ammofos ishlab chiqaruvchi zavod barpo etildi.

Angirenda rezina ishlab chiqaradigan kimyo korxonalari mavjud.

Qashqadaryo viloyati Muborak tumanida Tabiiy gaz tarkibidan 100 % oltingugurt ajratib olinadigan zavod qurildi.

Popda rezina zavodida kalish, rezina quvurlar hamda mashina va mexanizmlar uchun turli xil rezina qisimlari ishlab chiqarmoqda.

Jizzax viloyatida joylashgan zavoda polietilen plyonka va plastmassa quvurlar tayyorlanadi.

Yangiyo'l biokimyo, Andijon gidroliz zavodi asosiy xomashyo sifatida chigit qoldig'i va sholi qobig'idan texnik etil spirti, furfurool, ozuqa achitqi droj kabi mahsulotlar ishlab chiqaradi

XULOSA

O'zbekiston respublikasining kimyo sanoati yaxshi rivojlangan va rivojlanayotgan istiqbolli sohalaridan biridir. Kimyo sanoati serqirra bo'lib birgina tabiiy gazdan yoqilg'i o'rnida ham, xomashyo o'rnida ham foydalanaveradi Tabiiy gazdan tola ishlab chiqarish Rossiya federatsiyasidan 50 % arzoniga tushadi. Gazli, muborak, uchqir, odamtosh, Sho'rtan kabi tabiiy gaz konlaridan olinayotgan gaz yuqori kondensatliliygi bilan ajralib turadi. Bu konlar kelajakda kimyo sanoatining rivojlanishi asosiy manbai bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'HXATI:

- 1.Umumiy kimyo Abduraxmanova U.K.Yettiboyeva L.,A, Xudoyorov X.M, Kasimov Sh. I, Guliston -2002
- 2.Q.M. Ahmerov ,S.M.Turobjonov, S.Y.Saparov,
Umumiy va anorganik kimyodan laboratoriya mashg'uloti Toshkent"ozbekiston"
2018
- 3.Internet ma'lumotlaridan foydalanildi.
- 4.W.W.W ziyo.uz